

Hasan Muhiddin Paşa

Ah O Yemen

(1904 İsyarı)

Hazırlayan:

CAHİT KAYRA

İSTANBUL, 2011

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör: Hadiye Yılmaz

Kapak tasarım: Kolektif Atölye

Sayfa tasarım: Güler Kızılelma

Birinci baskı: Eylül 2011, İstanbul

Boyutlar: 13.5 x 21 cm

Sayfa sayısı: 168

ISBN: 978-605-4534-02-9

Baskı ve cilt: Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Davutpaşa Caddesi No: 123 Kat: 1

Topkapı / ZEYTİNBURNU-İSTANBUL

+90 (212) 482 99 10

Sertifika no: 16053

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL

Tel: 0216 418 68 86

GSM: 0530 370 74 11

E-posta: info@tarihcikitabevi.com

HASAN MUHİDDİN PAŞA

Ah O Yemen

(1904 İsyanı)

Hazırlayan:

CAHİT KAYRA

Tarihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 11

Osmanlılar ve Yemen 11

Bugünkü Yemen 17

Yemen'de Türk İzleri 19

Yemen Türküleri 20

KOLAĞASI HASAN MUHİDDİN BEY'İN
YEMEN RAPORU 25

SONUÇ 67

KOLAĞASI MUHİDDİN BEYE
BİR ARKADAŞI TARAFINDAN YAZILMIŞ
MEKTUP 73

EKLER 89

DİZİN 161

Hasan Muhiddin Paşa (H. Muhiddin Çanga Paşa), Hasan Muhiddin Paşa'nın doğum tarihi 1282/1866'dır. Doğum yeri İstanbul'dur. Ailesi Karaman'dan İstanbul'a göçmüştür. Babası 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne'de şehit düşen Mehmet Efendi'dir. Hasan Muhiddin Fatih Askeri Ortaokulu'ndan sonra Kuleli Askeri Lisesi'ne geçmiş, daha sonra Harbiye'den mezun olmuştur. 1887 Kasım'ında yüzbaşı rütbesiyle Hicaz Ordusu'na katılmış, buradaki çeşitli hareketlerin içinde yer almış, 1891'de Yemen'de İmam Muhammed Hemididdin'in isyanının bastırılmasında görev almıştır. Bu harekâta gösterdiği yararlılık nedeniyle rütbesi 25 yaşında kolağalıktan binbaşılığa yükseltilmiştir. Bundan sonra Etiyopya, Sudan ve Yemen'de çeşitli görevlerde bulunmuş, İstanbul'da Hassa Ordusu Harbiye Dairesi İkinci Şubesi'nde çalışmış ve burada 1890 yılında rütbesi albaylığa yükseltilmiştir.

Bu dönemde İngilizler Arabistan Yarımadası'nın çeşitli yerlerinde isyanlar çıkarmaktadırlar. O yıllarda albay olan Muhiddin Paşa 1904 yılında İmam Yahya tarafından başlatılan ve sonunda San'a'nın asilerin eline geçmesi ile biten isyan sırasında da bu

bölgede bulunmuş ve bu konuda ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır. Bu tarihten sonra görevlendirilen Feyzi Paşa'nın başlattığı tenkil harekâtında Mir-liva (Tümgeneral) rütbesiyle görev almış, San'a'nın geri alınmasından sonra Yemen Umum Kumandanlığı'na vekâlet etmiş, daha sonra 13. Fırka (Tümen) Kumandanlığı'na atanmıştır.

H. Muhiddin Paşa Hicaz'da ve Yemen'de 12 yıl süren görevinden sonra 1908 yılı Aralık ayında Süleymaniye'deki (Musul) liva (tümen) kumandanlığına atanmıştır. Bu tarihten sonra bu bölgede İngilizler tarafından yapılan kışkırtmaları önleme çalışmalarında bulunmuş, Barzan Şeyhi Abdülaziz'in isyanında, Basra, Müntefik ve Süleymaniye olaylarında, isyanların bastırılmasında kumandan yetkisi ile görev almıştır.

Hasan Muhiddin Paşa'ya bu çalışmalarından sonra 1910 yılı Ocak ayında Rumeli'de görev verilmiş, Priştina Sancağı'na bağlı Gilan Kazası'ndaki Redif Fırkası Kumandanlığı'na getirilmiştir. Balkan Savaşı sırasında Selanik Merkez Kumandanlığı'na getirilen Muhiddin Paşa, savaş sona erdikten sonra ise emekliliğini alarak askerlik hizmetinden ayrılmıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Muhiddin Paşa İstanbul'da Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığı ve Parti Müfettişliği görevlerinde bulunmuş ve 24 Nisan 1944 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

SUNUŞ

İçinde bulunduğumuz günlerde Ortadoğu coğrafyasının büyük çalkantılar içinde kaldığı bir dönem yaşanıyor. Bu bölge geçmişte, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği sırasında, dışarıdan kışkırtmalarla ortaya çıkmış sürekli kaynamalara sahne olmuştur. Bu iç kaynamalardan biri 1904 yılında Yemen'de patlamış, asi kuvvetlerin başındaki İmam Yahya, o tarihte oradaki mühim sayılabilecek Osmanlı kuvvetlerini yenerek San'a merkezini ele geçirmiş ve binlerce askeri tutsak etmiştir. Bu facianın sorumlusu olan kumandanlar daha sonra Divan-ı Harp'e verilerek cezalandırılmışlardır. Bölgeye gönderilen ikinci bir savaş gücü ile isyan 1905 Harekâtı ile durdurulmuştur.

1904 İsyanı sırasında henüz küçük rütbeli bir subay olarak San'a'da bulunan Hasan Muhiddin Paşa, verilen emir üzerine vaziyeti anlatan bir rapor tanzim etmiştir. Elinizdeki kitapta yayınladığımız bu raporun, o tarihte yapılan yanlışlıkları açıkça, hiçbir şey saklamadan gözler önüne sermek ve çözümlemek bakımından özel bir değer taşıdığına inanıyoruz.

*
* *

Bu olayların olup bittiği tarihten bu yana yüz yıldan fazla vakit geçmiştir. Yemen yine ve hâlâ o dramı başka ellerde ama yine aynı kışkırtmacıların idaresinde yaşamaktadır. Yemen halkı hâlâ varlıksızdır, hâlâ mutsuzdur...

Asir Köyü Herakâtı

Vilayet'in sözlü ve yazılı baskısı sonucu, Kumandan Tevfik Paşa Hazretleri bir fırka nizami askerin yetiştirilmesi için telgraf çekebildi. Orada da vaktinden önce gereksiz fikirler sergiledi. Eğer bir fırka asker gelirse Asir kıtası ile birlikte Yemen'i baştan başa cezalandıracak ve ıslah edecek ve olayın başında bulunanların kökünü kazıyacaktı. Halbuki bunların hepsi yanlışlıkları örtmek için yapılan şeylerdi. İncıma göre dışarıdan asker istenirse Tevfik Paşa Hazretleri'nin kuvvetsizliğine hükmedilerek azlolunacak ve düşlediği emeller kararacaktı.

Baştan başa ıslah edeceğim dediği sırada diğer mevkilerden başka yalnız San'a'da iki bin sekiz yüz sayısında kuvvet vardı. Yörede üç yüz eşkiya yok iken çıkış hareketi yapamadı. Askeri aç bıraktı. Bu hal, eşkiyaya pek ziyade cesaret verdi. Hamiyet sahibi bazı subaylar bu halleri raporlarla hem kendisine hem de Vilayet Valisi'ne bildirerek, "*Bu kadar düzgün ve tecrübeli ve savaşa istekli Osmanlı askerinin nedensiz olarak San'a surları arkasında kapanıp kalmasının ordunun moralini mahvedip daha sonra bu kuvvetten faydalanılamayacağını*" söylediler. İki kerimesinin birden hamile olması nedeniyle atılacak toplardan korkup çocuk düşürmeleri ihtimali gibi fikirlerle çıkış hareketine engel olduğunu bir gün bana söyledi. Bununla birlikte bu sözü başkalarının dilinden de işittiğimden onların söylediklerine de inandım. Ken-

dileri dindar kişilerden olduğundan herhalde bu sözü ciddi olarak söylemediğini cevap olarak kendisine söyledim. O da derhal "*Latifedir*", diye karşılık verdiler. Edep ve terbiyeye karşı olan bu gibi hususların bunca felaket ve kayba tesiri olmamış olsaydı burada söylemeyi hatırımdan bile geçirmezdim.

Asir Köyü harekâtı günü San'a'da iki bin sekiz yüz padişah askeri varken 120 neferi ayırarak hareketin ciddi olmayıp halkın dilini susturmak gibi bir niyetlerine kani olduğumu saklayamam. İşte bu gibi hâlat bazen hususi konulardan söz etmeye beni zorlamış bulunuyor.

Bir gün önce Asir Karakolu'na erzak ve cephane götüren müfreze, dönüşte eşkıyanın saldırısı üzerine, San'a'nın batısında bulunan Bab-ı Yehud'dan yirmi dakika ilerideki Asr-i Ulya [Üst Asir] Köyü'nde kapanıp kalmıştı. [Kumandan Paşa] 2800 mevcuda göre bir çıkış hareketi yaparak [ve] eşkıyayı dağıtarak askerin yiyeceğini sağlamak için herkesin ve bazı kaçınılmaz nedenlerden dolayı Asr-i Ulya Köyü'nü 14 Kânun-ı evvel 320 [Aralık 1904] tarihinde vurmaya karar verdi.

Yemen'de yetişen ümera ve subayların şahadetleriyle de bilindiği gibi burada yapılan askeri harekât şafakla başlar, akşama kadar sonuçlandırılmazsa asker ve kumandan geceyi buldukları yerde geçirerek böylece devam eden savaş sonunda eşkıya ya karanlıktan faydalanarak kaçır ya da mahvolur gider. Tevfik Paşa Hazretleri ise her hareketini öğle vakti ya da

daha önce veya ikinci vaktinde yapar ve sonuç alın-
sın alınmasın akşam olunca geri çekilirdi. Bu harekât-
tın birincisi yukarıda açıklandığı gibi Asir Köyü'nde
görüldü. Biri yedi buçukluk diğeri dokuz santimet-
relik iki top ve 2800 Osmanlı askerinden altmışar
mevcutlu iki bölük piyade ile hareket ettiler. İlk vu-
ruş olacağı için hem kuvvetli müfrezeler düzenle-
mek ve hem de San'a'da ondan fazla top ve yeterince
cephane varken bir batarya veya hiç olmazsa dört
topla hareket edilmek gerekeceğini savaş mütehas-
sısları söylüyorlardı. Maalesef iki top ve yüz yirmi ka-
dar bir müfreze ile yukarıda açıkladığımız 14 Kân-
nun-ı evvel 320 Salı gününde saat dörtte Asir
Köyü'nde savaşa tutuldu.

Ben de bizzat top başında, askeri amirler arasında
bulunuyordum. Olanları gözlerimle gördüm. Aklı-
mın ermediği harekâtı savaş mütehasıslarının ten-
kitlerinden anlıyordum. Taarruz edilecek köy, kural
olarak sağ ve sol cenahlarının işgal edilmesiyle hare-
ketin maksadının emniyet altına aldırılmasını asker
olmayanlar bile takdir ederken o gün bu mecburiyete
riayet edilmedi. Yekpare kale şeklinde olan ve eşkı-
yanın elindeki yalnız iki kale kapısından başka girişi
olmayan Asr-ı Süflâ [Alt Asir] Köyü'nde başlangıçta
top atışlarıyla askerin hücumuna müsait delikler açıl-
madan piyadeye hücum emri verildi. Ve biçare as-
kerler başlarında subaylar bulunmadığı halde köyün
duvarına kadar sokuldu. Hatta kırk elli kadarı eşkı-
yanın ateşi altında kuzey taraftaki kapının karşısın-

daki burca dahi girdi ise de, arkasından başka bir yardımcı kuvvet gönderilmedi ve bu nedenle görenlerin vicdanında sonsuza kadar acı yaralar bırakan bir vaziyet oldu. Kendi topumuzla askerimizin girdiği burca ateş edip şehit olmalarına neden olduk. Kaçabilenler kaçıp, kaçamayanlar saatlerce o burçta eşkıya ile savaşmak zorunda kaldılar.

Cenahlar asker tarafından tutturularak emniyet altına alınmamış olduğundan, gündüz saat ona doğru Ravza'dan ve Hidde'den⁵ gelen eşkıya köydeki eşkıya ile birleşti. Derhal karargâhın sağ ve sol cenahlarına cepheden şiddetli ateş ettikleri için adı geçen burçta kalan yirmi asker ve Asr-ı Ulya'da kaçamayıp kalan subaylar ile birlikte on üç asker gözümüzün önünde eşkıyaya bırakıldı ve kalan askerler iki topu alarak ve yenilmiş olarak San'a'ya geri çekildi.

Bu savaşı yalnız başına kumandan Tevfik Paşa yönetmiştir. O gün ayrıca yedisi şehit ve üçü ağır yaralı olmak üzere [asker kaybımız] oldu. Eşkıya Asr-ı Ulya ve Süflâ'da esir aldıktan sonra şehit ettiği diğer askerlerin mübarek başlarını ertesi gün yöremizdeki köylerde sergilemek küstahlığını gösterdi.

Burca giren askerimizin kendi topumuzla şehit olmalarına neden olan yanlışlığı, gereken kişilere sordum. Köye hücumla görevlendirilen müfrezenin ilerisinde bir müfreze ile bulunan Kaymakam Celal Bey merhum kendi bulunduğu noktanın sağ tarafındaki

5 Ravza San'a'nın kuzeyinde, Hidde ise güneyinde bulunan köylerdir. Bkz. Ek-7.

burçlara kapanmış olan eşkıya üzerine ateş edilmesi için borazana sağa işaretini verdirmişse de, Celal Bey'in karşısındaki karargâh bu işareti işitince karargâhın sağına ateş edilmesi için topçuya emir vermiş. Halbuki kendi askerimizin karargâhın sağ tarafındaki burçta bulunduğunu karargâhtan hepimiz görüyorduk. Sağ sol işareti kusuru Celal Bey merhumunda olsa bile düzeltilerek ateş ettirilmesi gerekiyordu. Bilmem bu büyük yanlışlık neden yapıldı. Hiç unutmam, alınından ve göğsünden yaralanmış bir asker karargâha geldi. "*Köyün duvarını yıkmadan bize hücum emri verdiniz. Birçok yaralı ve şehit vererek burcu aldık, sonra da kendi topumuzla bizim burcu dövmeye başladınız. Taneler bizim burcu vurdu, iki neferi belinden ikiye böldü, şehit etti. Yazık değil mi? Biz kaç yıldır Yemen'de savaşıyoruz. Hiç böylesine rastlamadık, yazık oldu Padişah evlatlarına, bizi yok yere kırdırdınız*" diyerek hüngür hüngür ağlamaya başladı. Orada bulunanları da ağlattı.

Kumandan Tevfik Paşa Hazretleri belki bu haber Vilayet tarafından Yüksek Makamlara aksettirilir korkusuyla burçlarda şehit olan ve tutsak edilen askerlerin firar ederek memleketlerine kaçtıklarını ilan etmek istediye de, herkesin gözü önünde olup biten şu olayların başka şekilde anlatılmasına imkân kalmadı. Bununla birlikte bu hareket de Yüksek Makamlara haber verilmedi. Asir Köyü olaylarının yenilgi ile sonuçlanması üzerine yol üstündeki karakolları ve özellikle [...] tepeler üstündeki karakolları eşkıya baskı-

sına ve o çevreden getirilmekte olan tahılın men'iyile ilgilileri [...] San'a ile bağlantısı kesilmiş olan bu karakollardan her gün imdat, su, erzak işareti veriliyordu. San'a'dan ne imdat, ne su, ne de erzak göndermek imkânı bulundu. Karakollardan biri bir gece askerleri tarafından boşaltılıp bırakılarak efrat öteki karakollara katıldı. Bu harekât sonrasında gayretli bir çavuş ve birkaç asker şehit oldu.

Öteki karakolun subayı Nakliye Taburu Müla-zım-ı Sanisi [Üsteğmeni] Numan Ağa çok yürekli ve gayretli bir subay ise de zavallı, savaş sırasında eşkıya kurşunu ile baldırından yaralanmıştı. Yerinin değiştirilmesi ve erzak ve su gönderilmesini boru [borazan] ile birçok kez istediye de San'a'dan imdat gönderilemedi.

Bu sırada yapılan garip garip şeyler halkı şaşırtıyordu. Askerlik şerefi bırakılarak, eşkıya içinden para ile aldatılabilecek bazı şakiler buldurularak on teneke suyu on riyale⁶ getirmek gibi hallerin başarılı olduğu düşünülüyordu. Bu konuda Polis Müdürü Ali Rıza Efendi'nin yanlış ve insafsız halleri görüldü. Tevfik Paşa Hazretleri'nin aciz kaldığını anlayınca birçok para karşılığı [olarak] eşkıya vasıtasıyla Asir Karakolu'na erzak sağlayabileceğini taahhüt ettiğinden ve Tevfik Paşa Hazretleri de kendisinin haberi olmadan yapılacak işlerden memnun olduğundan bu taahhütten muazzam mesut oldular. Bir iki kez biraz su ve ekmek verildiği muhakkak idi [ama] derhal öğrenilerek Karakol'un yöresi daha çok çevrilip tazyik

6 Gümüş madeni para.

edilmeye başlandı. Bundan başka bu hareketin sakinleri vardı. Karakol'a girip çıkan eşkıya Karakol'daki askerlerin ve Karakol'un muhafazası halini ve Karakol'da müdafaaya müsait olan ve olmayan yerleri görüp arkadaşları olan şakilere haber verebiliyorlardı.

Karakol'daki askerlerin suyu ve yiyeceği kalmanınca yerlerini terk edecekleri anlaşıldığı sırada Kumandan Tefvik Paşa Hazretleri tedarik ettiği kırk elli teneke su ve biraz erzak ve cephaneyi her biri altmışar askerlik altı bölüklü bir müfreze ve ikisi yedi buçukluk biri otuzluk üç top ile sabaha karşı Asir Köyü'ne askeri bir harekât yapmayı ve o sırada su ve erzak kafilesinin Karakol'a girmesini planladı. Hatta o gece Topçu Kumandanı Miralay Abbas Bey [ve] Piyade Kaymakamı rahmetli Celal Bey ile görüştü. Kumandan Bab-ı Yehud'da kalmıştı. Planlanan harekât sabahleyin yapılacak iken uykuya yenilen Kumandan Paşa Hazretleri geç vakit uyanınca, topların gelişi de geciktiğinden 11 Kânun-ı evvel 320 Salı günü saat ikiye doğru üç top ve 360 kadar piyade ile Yehud Kapısı'ndan dışarıya çıkılmış ve Yeşil Tepe topa tutulmuş, karargâhtan da top ateşine başlanmış idi. O günkü hareketten asıl maksat Asir Karakolu'na erzak gönderilmesi iken erzak bir saat mesafedeki kışlada unutulmuş ve Yehud Kapısı'nda hazırlanan su tenekelerinin ağızları lehimlenmemiş olduğu için onların lehim işi de hayli vakit kaybına neden olmuş ve eşkıya o vakte kadar etraftan yardım toplamaya başlamıştı. Yeşil Tepe'deki Osmanlı askeri başka bir yardımcı kuvvetle desteklenmediğinden birinci çıkışta terk

edilen asker gibi bizi de burada terk edecekler diye düşündüler. Yeşil Tepe'de görevlendirilen İstihkâm Kolağası Osman Ağa eşkiyanın toplanmakta olduğunu görünce yola hâkim olan bu tepeyi bırakarak Subaşı denilen mevkie geri çekildi ve eşkiya onların geri çekilme hatlarını takip ettiğinden güç hal ile selamete çıkabildiler. Buna rağmen bir subay ile birkaç nefer şehit olmuştur.

Zafer ümidiyle sabahtan beri Yehud Kapısı'nda bekleyen Vilayet ve Ordu Heyetleri bu kez de Osmanlı askerinin yenilmiş olarak geri çekildiğini görünce gözyaşı dökmeye başlamıştır. Bu ikinci huruç harekâtında da San'a'da 2500'den fazla Osmanlı askeri bulunmakta olduğuna nazaran San'a surlarının top ateşi altında olduğu şu harekâta bin kadar [bin kişilik] bir kuvvetin gönderilmesinde sakınca bulunup bulunmadığının muhakemesini askeri heyetlere bırakarak, küçük müfrezeler eşkiyaya yenildikçe eşkiyanın moralinin ve şımarıklığının arttığını ve Osmanlı askerinin moralinin bozulduğunu iddia eylerim.

Bundan sonra Karakol'da günlerce aç susuz kalan Osmanlı askeri, bir gece Karakol'u mecburen bırakıp güç geçilir patika yollarından San'a'ya doğru kaçtı ve bir kısım koruyucuları, kahraman denilmeye layık olan Mülazım-ı Sani Numan Ağa ile sağ olarak San'a'ya gelebildiler. Kalanı, Şamlı bir askerin "*Karakolu bıraktılar*" diye yaptığı ihbar üzerine eşkiya eline geçerek şehit oldular. Gelenler de aklıktan ve susuzluktan yürüyen ölüler halinde idiler.

Eşkîya bu karakolları aldıktan sonra artık San'a'nın dört tarafını sarıp bastırmaya başladı. Dışarıdan içeriye bir şey girmediği için tahıl ve hayvanatın [etin] içeriden sağlanması gerekiyordu.

Polis Umum Müdürü Ali Rıza Efendi'nin bu sırada askere hizmet vesilesiyle halka pek ziyade zulmettiği ve ahalden parası peşin verilmek koşulu ile satın aldığı tahıl ve etin bedelini çok eksik ödediği ve bazısına hiç ödemediği pek çok kimse tarafından görüldü. San'a'dan çıkılacağı sırada İtalyan denilen tacire üç bin liraya yakın bir paranın teslim edildiğini işittim. Muhasaranın başlangıcında yirmi sekiz kilodan ibaret olan bir kadeh⁷ tahıl sekiz riyale alınırken sonradan askeriyeye kırk elli riyale kadar, yani o zamanki rayice göre yedi yüz kuruşa kadar satıldığı bilinmektedir.

Sonuçsuz Girişimler

Karakolların Aç Kalması

Başlangıçta Asir'de eşkiyayı bastırmak ile uğraşan ve sonra San'a'ya erzak getirmek için Menahe'ye gönderilen 51. Alay'ın miralayını, ki şimdi mirlivadır, Sait Paşa Menahe'den erzak alıp hemen geri dönmek üzere yol üzerindeki karakollara on beşer günlük erzak ve yeterince su ve cephane bırakarak Menahe'ye hareket etmişti. Yanında Mirлива Yusuf Cemal Paşa ve kurmay kaymakam, ki son olarak albay olmuş sonra da vefat etmiştir, İbrahim Seyfi Bey bulunuyordu.

⁷ Birkaç kişilik yiyecek miktarı.

İhtar- Sait Bey Asir'den buraya geldiği vakit vücut arızasından söz ederek değiştirilmesini istemişti. Yerine Cemal Paşa müfreze kumandanı tayin edilerek buraya gönderilmiştir. Yusuf Cemal Paşa Sait Bey'i ikna edip birlikte müfreze kumandanlığını yönetiyordu. Müşir Abdullah Paşa'nın zamanında Ben-i Matar ve Belad-ı Beşan Şeyhülmeşayihî [şeyhlerin şeyhi] mahut Remah ile haberleşmeleri olup dostluk kurmuşlardı. Hatta bir aralık devlete sadık olan Belad-ı Beşan Müdürü Seyyid Hamudi Remah'ın isteği üzerine ve Yusuf Paşa'nın yardımı ile o zamanlar azil ile yerine Remah'ın isteği jandarma yüzbaşısı Şerif Beldan tayin edilmişti. Ve Sinan Paşa Karakolu'nun düşmesinde bu Şerif Abdullah'ın ihaneti meydana çıkmış ve kendisi eşkıya tarafına katılıp Umme'de bu kez birden gebermiştir. Eşkıya tarafından zehirlenerek yok edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Remah'ın da San'a'da o eşkıya başı [İmam Yahya] tarafından öldürüldüğü bilinmektedir.

İşte Yusuf Cemal Paşa, Remah ile olan hukukuna dayanarak Remah'a nasihatte bulunmak için bu vazifeyi kendisi istemişti. Anlaşılan Remah'tan aldığı cevaplar fitne dolu olduğundan Cemal Paşa hastalığından söz ederek San'a'ya geri dönmek için izin istedi. Kumandan Paşa Hazretleri izin vermişti. Hatta hasta bulunmak nedeniyle yaptığı istek üzerine Ordu Levazım Müdürü Kâzım Paşa tarafından bir de araba gönderilmişti. Yolda eşkıyaya rastlamak fikri ve korkusu ile San'a'ya gelmemiş ve Sait Bey'e katılarak emir

almaksızın, izni olmadan katırla Menahe'ye⁸ kadar gitmiştir. Bir hayli vakit Menahe'de oturup Arif Hikmet Paşa Hazretleri'nin San'a'ya hareketleri sırasında oradan da yine izinsiz olarak Hudeyde'ye gitmiştir. Şu hareketini Kumandan Paşa Hazretleri Yüksek Makamlara arz ederek kendisinin Mirliva [Tümgeneral] Zekeriya Paşa'yı muhakeme etmek için kurulacak olan Savaş Divanı'nca muhakeme edilmesine Padişah'ın iradesi ile emir verilmiştir. Ve vaziyet Divanı Harp Reisi 11. Fırka Kumandanı Ferik [Korgeneral] Ahmet Paşa Hazretleri'ne bildirilmiştir.

Albay Sait Bey'in buradan Menahe'ye gidişinden ve oraya varışından sonra bu vakte kadar şakilik etmeyen Beladistan ve Ben-i Matr halkı başlarında Şeyhülmeşayih Remah olduğu halde açıkça haydutluğa başladılar ve telgraf hatlarını tahrip ettiler. Yolları tutup, karakolları tehdit ederek teslim olmaya mecbur etmeye başladılar. Bu haller bu karakolların subayları tarafından bir zaman sonra Ordu Kumandanlığı'na bildirildi ve para, erzak ve suyun azlığı nedeniyle karakolların cidden tehlikede kaldıkları ve çok vakit dayanamayacakları bildirildi. Hiçbiri hakkında ciddi tedbir alınmadı ve yalnız bir iki kez Beladistan Müdürü Şerif Abdullah'a [onlara] yardım edilmesi için tebliğat yapıldı; ama Şerif Abdullah zaten eşkıya tarafına hizmet ettiği ve onları teşvik ettiği için Asir'deki ve Sinan Paşa'daki karakollara kolaylık yerine türlü güçlükler çıkardı.

8 San'a ile Hudeyde arasında bulunan yolun yaklaşık olarak ortasında bulunmaktadır. Bkz. Ek-7.

Küçük müfrezeleri olan bu karakolların müdafaa ve direnmeyi sürdürmeleri istendiğine göre asker ve erzakla desteklendirilmeleri gerekirdi. Çünkü daha o zamanlarda Asir karakolları elde olup eşkıya köye girmemişti. Mademki bu sıralarda Kumandan Paşa Hazretleri'nin asker, erzak, su ve para ile yardım edemeyecekleri ve Sait Bey'in yeni bir kuvvet katılmadığı takdirde San'a'ya hareket etmeyeceği anlaşılmıştı; o halde karakolların düşmesi tehlikesi yüzde doksan olduğu halde [neden] oldukları gibi bırakıldı? Ve yalnız Sait Bey müfrezesinin hemen yüklü erzak ve kuvvetle gelmesi, oraların erzak, su ve cephaneye mecburiyeti ve ihtiyacının giderilmesi imkânı yazılmakla yetinildi.

Halbuki Sait Bey dışarıdan yeterince imdat kuvveti gelmedikçe eldeki mevcutla San'a'ya gelebilmenin imkânsız olduğunu sürekli olarak Kumandanlığa ve Yüksek Makamlara bildiriyordu.

Kumandan Paşa Hazretleri de Sait Bey'in bu istihbaratına karşı San'a'nın muhasarası nedeniyle darlığın dayanılmaz hale gelmiş olduğunu, imdada gelinmesini yazdı. Fakat yazılan her mektuba "askerin hiçbir şekilde tehlikeye maruz bırakılmaması ve kayıplara meydan verilmemesi" şartını koyuyordu. Sait Bey ise bu türlü haberlerin açık emir yerine geçemeyeceğini biliyordu [ve] kendilerine herhangi bir mesuliyet verilmemesi ve mevcut kuvvetle hareket edilmesi için açık ve kesin emir verilmesini istiyordu.

Kumandan Paşa Hazretleri de kesinlikle böyle bir emir vermeye cesaret edemedi. İşler büyük bir karı-

şıklık içine girdi ve her tarafta askeri hayat büyük bir tehlike içinde kaldı. Böylece yardımdan yoksun kalan karakollar sonraları birer birer düştü.

Sinan Paşa Karakolu'nun düşmesinde büyük payı olan ve o vakte kadar devlet hizmetinde bulunan Şerif Abdullah, karakolun düşmesinden sonra eşkıyaya katıldı. Olacağı önceden bilinen bu tehlike ortaya çıkmadan karakolların boşaltılmasıyla bu kadar silah, top [ve] cephanelerin eşkıyanın eline geçmemesi mümkündü. Her nasılsa bu tedbir düşünülmedi ve yerine getirilmedi. Bununla birlikte bu karakolların düşmesinden bir ay sonra da Menahe kuvveti bu tarafa geçemedi. Kuş uçmayan yolların muhafaza edilip o karakolların eşkıyanın eline bırakılması doğru muydu?

Ordu'nun ve Vilayet'in hakiki vaziyeti hakkında Yüksek Makamların dikkati çekilecek yerde, Hudeyde Mutasarrıfı İbrahim Efendi, Tehame kabilelerinden binlerce yardımcı kuvvet toplayarak "*San'a'nın yardımına yetişiyorum*" diyerek Yüksek Makamlara ve Vilayet ile Ordu'ya birçok kez haber gönderdi; ama Menahe'ye getirebildiği iki-üç yüz kişiden ibaret ve silahsız birtakım haşerat [işsiz güçsüz] oldu. Birkaç gün Menahe'de kaldılar; sonra yine Mutasarrıf ile birlikte Tehame'ye çekilip gittiler. Deve ve erzak tedariki konusundaki abartmalar ve yalanlar da hep böyle olmuştur.

DİZİN

- I. Menelik (İbn-el Melik), 11.
II. Selim, 14.
- Abbas Bey (Topçu Kumandanı, Miralay), 37, 51.
Abdullah İbn Salih, 18.
Abdullah Paşa (Müşir), 27-28, 40, 67, 69.
Aden Körfezi, 11, 14-15, 18.
Ahmet Efendi (Nakliye Subayı, Mülazım-ı Sani, Halepli), 54.
Ahmet Feyzi Paşa (Bağdat Valisi, Müşir) 16, 26.
Ahmet İzzet (Furgaç) Paşa, 16.
Ahmet Kasım Hemididdin, 27.
Ahmet Muhtar Paşa, 15.
Ahmet Paşa (Divan-ı Harp Reisi, 11. Fırka Kumandanı Ferik), 41.
Akbum, 11.
Ali Abdullah İbn Salih, 18.
Ali Efendi (Topçu Binbaşı), 52.
Ali Rıza Efendi (Polis Umum Müdürü), 36, 39.
Ali Rıza Paşa (Müşir), 58.
Allah, 12-13, 28, 64, 72.
- Alman arkeologları, 11.
Âme, 50.
Amerika, 18, -lılar, 18.
Anadolu, 29.
Arabistan Yarımadası, 11, 17.
Arap, 13-14, 54, 63, - burçları 54, - kavmi 13, -lar, 52, 58, 63, - Yarımadası 14.
Arif Hikmet Paşa, 41, 44, 46-47, 50, 52, 56, 60, 70.
Arna Nahiyesi, 68.
Asir, - Karakolu 32, 36, 37, - Köyü, 14-15, 31-33, 35-37, 39-42, 48, 51, 56, 60-61, 63, 69, - Köyü Harekâtı 32, 48.
Askerlik Dairesi, 54.
Asr-ı Süflâ [Alt Asir] Köyü, 33.
Asr-i Ulya [Üst Asir] Köyü, 32, 34.
Ateşkes, 16.
- Bab-ı Yehud (Yehud Kapısı), 37-38.
Bağdat, 16.
Beer-ül Azeb, 63, 65, 71.
Bekiriye Cami, 19.
Belad-ı Beşan, 40.
Belad-ı Şeref, 57.
Beladistan, 41.

- Belkıs (Seba Melikesi), 11-13.
Ben-i Matar, 40-41.
Beyt-i Miyad, 53.
Birinci Dünya Savaşı, 15-16.
Büyük Yemen Krallığı, 13.
Cebel, 25.
Celal Bey (Piyade Kaymakam), 34-35, 37, 46, 55.
Cerrafe, 46.
Cumhuriyet, 18-19.
Dahr Vadisi, 20.
Divan-ı Harp, 54.
Eb, 45-47, 50.
Ebulhüda, 27.
El Kaide, 18.
El Rızan, 51.
Emperyalizm, 19.
Ethem Bey (Kaymakam), 30, 46.
Ethemoğlu Köyü, 19.
Etiyopya, 11.
Fransızlar, 15.
Galip Paşa (Mirliva), 49.
Güney Yemen, 18.
Habeşistan, 11.
Haccarie, 19.
Hace, 51, 57, 65.
Hamidiye Karakolu, 56.
Harbiye Nezareti, 47.
Hasan Halid Bey, 27.
Hasan Muhittin Paşa (Mirliva), 16, 25.
Haşedliler, 71.
Hazreti Ali, 28.
Herodot, 11.
Hicce, 56.
Hicaz, 44, 70.
Hidde, 34.
Hikmet Paşa, 41, 44-47, 50, 52, 56, 60, 70.
Hucur Kazası, 57, 68.
Hudeyde, 26, 29, 41, 43-45, 54, 68, 70.
Huş, 20, 24.
Hüseyin (Mekke Şerifi), 15-16.
İlgın, 13.
İbn Reşid, 62.
İbrahim Efendi (Hudeyde Mutasarrıfı), 43, 70.
İbrahim Paşa, 15.
İbrahim Seyfi Bey (Kurmaya Albay), 39, 65.
İdris (Şafi İmamı), 16.
İkinci Meşrutiyet, 16.
İmam Muhammed Hemididdin, 15, 16, 27-28.
İmam Şerafettin, 14.
İmam Yahya, 16, 19-20, 40, 63, 65, 71.
İngilizler, 15-16, 18.
İsmail Hakkı Bey (Sur Kahramanı, Binbaşı), 62.
İstanbul, 15, 23.
İtalyan, 39, -lar, 15.
İzzet Paşa (Kurmaya Başkanı), 62.

- Kâzım Paşa (Ordu Levazım Başkanı, Mirliva), 40, 54, 69.
 Kevkeban, 20, 51, 56, 61, 66.
 Kızıl Deniz, 11, 17.
 Kudüs, 11.
 Kuzey Yemen, 18.
- Liçe, 69.
 Lilith, 11.
 Lozan Antlaşması, 18.
- Maber, 58.
 Mahmut Nedim Paşa (İmam Yahya'nın San'a Valisi), 19.
 Makeda, 11.
 Mehmet Ali Paşa (Mısır Valisi), 14-15.
 Mekke bölgesi, 25.
 Menah, 19, 39, 41, 43-45, 59, 64.
 Meydi Fersan, 69.
 Muhammed bin Aziz, 15.
 Muhammed Vehhab, 14.
 Mustafa İsmet Bey (Kaymakam), 16.
 Mustafa Paşa (Alyanakzade, Müşir), 61
 Muş, 20.
 Muzaffer Bey, 65.
 Müslüman, 12-13.
- Nbık, 13.
 Neced, 14.
 Neml Suresi, 12.
 Nizamiye askeri, 70.
 Nukhum Dağı, 19.
 Numan Ağa (Mülazım-ı Sani), 36, 38.
- Ordu-yu Hümayun, 67.
 Orhan Gedikli (Doktor), 19-20.
 Osman Ağa (İstihkâm Kolağası), 38.
 Osmanlı, 15, 16, 19-20, 25-27, 29, 31, 33, 37-38, 44, 67, - askeri, 26, 31, 33, 37, 38, 44, - Devleti, 27, 67, - Hükümeti, 26, - karargâh binası, 19, -lar, 11, 14-15, 19, - Ordusu, 16.
- Rafet Bey (Kurmay Kolağası), 46, 52.
 Ragıp Efendi (Binbaşı), 49.
 Ragıp Paşa, 19.
 Ravza, 34, 46-54, - Harekâtı, 47, 48, - Zaferi, 50.
 Recep Efendi (Vilayet Mektupçusu), 53, 65.
 Recep Paşa, 45.
 Remah, 40-41.
 Rıza Paşa, 45, 47, 50, 58-59, 62, 64, 70-71.
- Safiye Köyü 53-54.
 Sait Bey, 39-42.
 Sami ırkı, 13.
 San'a, 11, 13, 16-17, 19, 29, 31-34, 36, 38-47, 49-51, 53, 55-56, 58-67, 69-71.
 San'a Müzesi, 19.
 Savaş Divanı, 41.
 Seb'e Suresi, 13.
 Selim Efendi (Kurmay Subay Kolağası), 61.

- Seyyid, 27-28, 40, 53, 66-68, 71.
Seyyid Ahmet Kasım Hemididdin, 27.
Seyyid Hamudi Remah, 40.
Seyyid Muhammed Ayani, 53.
Seyyid Zahyani (Dahyani), 67.
Sinan Paşa, 40-41, 43, - Karakolu, 40, 43.
Sur, 51, 56, 59, 62.
Suriye, 61-62, 64.
Suudi Arabistan, 11.
Suudiler, 18.
Süflâ, 33-34.
Süleyman (Peygamber, Mus-evi Kralı), 11-13, 61.
Süleyman Bey (Kaymakam), 61.
Süveys Kanalı, 15.
Şehâre Şehitliği, 19.
Şerif Abdullah, 40-41, 43.
Şerif Beldan, 40.
Şia-İslam, 28.
Şuub, 53-54.
Taaz-San'a, 29.
Tahiriler, 14.
Taiz Sancağı, 45, 47, 50-51, 68.
Tavile, 51, 56.
Tehame, 43, 68, 70.
Tevfik Bey (Hace Mevki Kumandanı, Kaymakam), 57.
Tevfik Bey (Vilayet Valisi), 57.
Tevfik Paşa, 28-32, 34-37, 45, 47, 53, 57, 68-71.
Teymiye kabilesi, 14.
Thula, 20.
Topçu Kışlası, 55.
Türk, 19-20, 23, 71, - hamamı 20, - hastahanesi 19, - kabri 23, -ler, 71.
Türkiye, 17, 19-20.
Umman Denizi, 11, 17.
Umran, 51.
Yahudi, 11, 61, - efsaneleri, 11.
Yahya Bin Muhammed, 16, 18, 19, 20, 28, 40, 63, 65, 67, 68, 71.
Yazel, 62.
Yehud Kapısı bkz. Bab-ı Yehud.
Yemen, 11, 13-25, 27, 29-32, 35, 52, 67-68, 72, - türküleri, 20.
Yemen'de Türk İzleri, 19-20.
Yeni Osmanlı rejimi, 16.
Yeşil Tepe, 37-38.
Yezidi Berid, 69.
Yezidiler, 17.
Yusuf Cemal Paşa, 39-40, 68.
Zekeriya Paşa (Müfreze Kumandanı, Mirliva), 41, 46, 48, 50, 52-54.
Zeyd bin Ali Zeynelabidin bin Hüseyin bin Ali, 28.
Zeydi, 15, 25, 28, - idaresi 25, -ler, 14, 26, - Mezhebi 28.